

ePaneler

Begreppet ePanel

Föreliggande rapport beskriver en utveckling av demokratiska möjligheter inom Stockholm.

ePaneler syftar på organisatoriska former för att förverkliga medborgarinflytande. Begreppet är inte skarpt definierat. Diskussioner kring företeelsen ePaneler blir därför stundom oprecisa. Det kan bero på att olika innebörd läggs i begreppet. Man kan urskilja åtminstone två olika synsätt.

Det ena utgår från själva paneltänkandet i begreppet. Här är det fråga om att skapa ett i någon mening representativt urval av personer som får i uppgift att, med någon form av IT som hjälp, inläsa bakgrund. De bör också formulera och framföra uppfattningar om en relevant frågeställning som, statistiskt underbyggd, kan anses representera en större populations uppfattningar. Detta kan ses som en statistiskt grundad företeelse som har sitt ursprung inom sociologin.

ePanelen är med detta synsätt en viss typ av medborgarpanel som på något sätt använder IT.

Det andra synsättet fokuserar på själva bokstaven "e" i begreppet. Här utgår man från att just det elektroniska, eller användningen av IT, i begreppet är det centrala. Man tänker sig att någon sorts panel finns definierad, och att det här är fråga om att i någon mening förädla denna panel med hjälp av teknik som är relaterad till IT. Fokus ligger på denna förädling, på det inflytande som IT kan ha i processen att formulera populationens uppfattning.

Man kan då fråga sig vilken form av IT som, i ett allmänt perspektiv, kan anses vara berörd. Detta är en fråga som inte har ett exakt svar. Det finns ingen allmänt dominerande "typ av IT" som är naturlig i detta sammanhang. Nära till hands befinner sig naturligtvis olika användningar av Internet. Detta nät är en fundamental länk i begreppet. Emellertid finns obegränsade former av "IT-förädlad" Internetanvändning, där mer eller mindre avancerad IT-teknik tillkommer för att öka vidd och effektivitet.

ePanelen är med detta synsätt en viss form av IT som tillämpas på en panel av personer som verkar för att uttrycka en populations uppfattningar.

Kombinationer av dessa två synsätt förekommer. Därmed framträder att ingen skarp definition finns. Om man ska söka någon betoning i begreppet, är det - vid det nya seklets ingång - närmast att det må vara relevant att tona ner teknikens betydelse. IT finns snart i alla processer i företag och samhällsliv. Så även i demokratiska processer. Det är med detta synsätt i mindre grad själva IT-tekniken, eller den del av detta som t ex Internet utgör, som är det mest kännetecknande för en ePanel, utan snarare den modell som själva panelen utgör.

Man kan säga att utvecklingen över tid går i riktning åt detta senare synsätt. Fokus i begreppet ePaneler flyttas alltmer åt själva panelerna, och själva teknikens inflytande tonas ner. ePaneler analyseras i första hand i dess egenskap av en form av medborgarinflytande.

Summerat kan sägas att en ePanel använder nät – med lämplig form av effektivitetsökande tilläggsteknik – för att göra en mänsklig panels arbete i någon mening rikare.

Storleken kan spela roll heter det. En panel som endast har en enstaka medlem är ett direkt medborgerligt språkrör, medan en panel med fem tusen medlemmar utgör en stödorganisation som kan besitta en hög grad av medborgarkontakt. För att summera och sammanfatta uppfattningar inom en stor panel, behövs redskap med sammanfattningsmöjlighet. Sådana har länge använts av opinionsundersökningsföretag. Även nya och alltmer intelligenta sådana redskap utvecklas i nuläget. Det finns ett kunnande om hur sådana redskap används.

Det hävdas stundom att begreppet ”omröstningar” skulle ha andra kännetecken än ”samråd” och ”val”. Det är svårt att precisera sådana skillnader. För att sammanfatta gemensamma uppfattningar hos en grupp människor erfordras begreppsklassificering och sammanfattningsredskap. Olika beteckningar kan användas för begrepp som har likartad mening.

eDemokrati och inflytande

Begreppet eDemokrati omfattar inhämtande och spridning av information som är fundamental för den demokratiska processen. Det omfattar också samråd eller rådslag, formulering av gemensamma uppfattningar, samt spridning av dessa till berörda personer. Användning av ePaneler ingår som en del i det överordnade begreppet eDemokrati.

ePaneler utgör således en länk i en kedja som berör begreppet eDemokrati. I denna rapport diskuteras den länken, utan att koncentrera på att vidga resonemangen till eDemokratin som sådan. Det finns många begrepp med anknytning till eDemokrati som berör ”paneler”. Internet möjliggör t ex många organisatoriska former på enklare sätt än tidigare.

En ePanel kan vara mer eller mindre representativ för en grupp personers uppfattningar. Sveriges Riksdag kan ses som en form av panel. Här har 349 personer ansvar för att förbereda och besluta för hela svenska folkets räkning. 349 folkvalda representanter för närmare 9 miljoner medborgare, det motsvarar i genomsnitt över 25 000 medborgare per folkvald. Det är en utmaning för en folkvald att kunna företräda en så stor grupp.

Detta är den parlamentariska situationen i vår representativa demokrati. De folkvalda representerar folket. Det finns naturligtvis andra former och grader av representativitet. Inom landsting och kommuner väljs representerande ledamöter ”närmare” väljarna. Det är färre väljare per vald representant. Det blir då lättare för den folkvalde att hålla kontakt med de väljare som valt henne eller honom.

Inom statsvetenskapen har man analyserat detta avstånd mellan väljarna och de folkvalda. Vissa anser att man bör sträva efter ett kort avstånd, vilket möjliggör en nära och flexibel kontakt mellan väljare och vald. Andra talar för en fastare form, med ett tydligt och stabilt avstånd. En befolkning med varierande uppfattningar i sakfrågor kan sannolikt lättare påverka sina folkvalda om avståndet dem emellan är kort. Å andra sidan blir de tagna politiska besluten med tätare direkt medborgar-förankring möjligen något mindre samordnade.

Många hävdar att dagens ointresse för medborgerligt deltagande i de etablerade politiska processerna skulle kunna brytas om avståndet mellan väljare och folkvalda kunde kortas ner. Det är i ljuset av sådana tankar som det ökande antalet rådslag och demokratiska samråd äger rum på nätet idag.

ePaneller kan användas för att förverkliga olika grader av kontakt mellan väljare och folkvalda, genom att de kan ges varierande storlek och genom att de kan anlitas med varierande frekvens. Just detta kontinuum av kontaktskap är en intressant möjlighet som i ökande grad blivit möjlig med Internets framväxt.

Rådgivande eller beslutande samråd

Etablerande och anlitan av ePaneller innebär att det skapas en möjlighet att med varierande frekvens höra väljarnas uppfattningar. Härvid kan det användas metoder som länge använts i den statistiska vetenskapen. Dessa metoder utgör i själva verket helt etablerat kunnande.

Det intressanta med läget i begynnelsen av det nya seklet är att Internet gjort det möjligt att mycket lättare genomföra de modeller som ePanelerna representerar.

Folkomröstningar innebär användning av en form av ”paneller” där panelstorleken kan vara identisk med hela befolkningen inom ett visst distrikt eller ett land. Nationella folkomröstningar har använts mycket

sparsamt i Sverige under 1900-talet. Endast fem sådana har ägt rum under denna tid. Även kommunalt har valda politiker ofta menat att folkomröstningar bör användas sparsamt. Antagligen har detta, enligt vissa experter, samband med att valda politiker vill "värna om sina mandat". Man anser sig inte "behöva" sådan kontakt med väljarna mellan valen. Man vill ha kontakt av annat slag.

Användning av ePaneler kan ses som en form av folksamråd eller rådslag eller, om man så vill, folkomröstningar.

De samråd som ePanelerna gör möjliga kan ges stor eller liten vikt. Om man vill undvika direkta folkbeslut betonar man att användning av ePanelerna ska vara enbart rådgivande. Då står det de folkvalda politikerna fritt att i efterhand följa eller avvika från panelernas uppfattning. Om man å andra sidan är intresserad av mer tydlig förankring av medborgarnas uppfattning, sådan den kommer till uttryck genom panelerna, betonar man redan före panelens arbete att panelens uppfattning kommer att bli verklighet, och ser i efterhand till att det blir så.

De fem nationella svenska folkomröstningar som genomförts under 1900-talet har väsentligen varit rådgivande. Å andra sidan har det i flera fall varit så att aktuella politiska partiets företrädare i förväg har utfäst sig för att följa omröstningens utfall. Man har haft svårt att undvika att ta en sådan folkmening på allvar. Därmed har den rådgivande omröstningen i själva verket blivit mer av beslutande.

Detta gäller såväl som på folkomröstningen om högertrafik, där riksdagen inte länge efter omröstningen valde att genomföra den uppfattning som endast en mycket liten del av befolkningen (ca 15%) förordade.

Med tät användning av ePaneler står det naturligtvis de folkvalda fritt att lyssna eller inte lyssna på panelens uppfattning. Det har dock av politiska företrädare hävdats vara ett rimligt demokratiskt ställningstagande att i så stor utsträckning som möjligt verkligen lyssna på folkets uppfattningar, antingen de blir kända via frekventa omröstningar eller ej.

ePaneler kan vara antingen rådgivande eller beslutande. Det finns ingen i metodiken i förväg inbyggd modell av beslutsfattande. Detta beslut är politiskt.

Genom att det är enkelt att förverkliga olika former och storlek av ePaneler, och genom att de kan rådfrågas mer eller mindre frekvent, framgår att gränsen mellan det rådgivande och det beslutande kan bli mer oskarp. Detta är en viktig egenskap som kännetecknar många företeelser i informations-samhället. Gränser kan överbryggas, nät kan skapas enklare än tidigare. Så även för användning av ePaneler. Man kan etablera mer eller mindre beslutsnära system.

Detta är värt att upprepa, att användning av ePaneler innebär att gränsen mellan det rådgivande och det beslutande blir mer oskarp än tidigare.

Användning av ePaneller ställer högre krav på den politiskt ansvarige beslutsfattaren angående vilken grad av medborgarinflytande som eftersträvas.

ePaneller utgör en mellannivå för medborgarinflytande, mellan det tydligt representativa och det tydligt direkta inflytandet.

Politisk kontaktyta

Inom demokratiforskningen brukar man diskutera medborgarkontakt med hjälp av uppdelningen:

- medverkan
- medinflytande
- medbestämmande

Ovan har noterats att fördelning av ökat medborgarinflytande genom omröstningar och paneltänkande tidigare har mötts av varierande grad av politiskt intresse från de folkvalda.

Alla politiker välkomnar "ökade kontakter med väljarna", den första av de tre nivåerna ovan. Sådana kontakter kan te sig olika. En kväll i månaden, t ex då tillfälle ges att över en kaffekopp eller en öl ställa frågor eller framföra förslag till sin folkvalda representant, det har hittills varit en vanlig modell. Medborgaren får tillfälle att kommentera och ställa frågor, och ta del av information i olika sakfrågor, som den folkvalda har för avsikt att presentera i olika politiska församlingar.

Denna form har på senare tid kompletterats av motsvarande verksamhet baserad på e-post. Den folkvalda tager emot frågor från väljarna, och åtar sig att besvara dem inom rimlig tid. Denna verksamhet kan antaga dimensioner, och ledande politiker inom stat och kommun kan få problem att hinna med. Man låter stundom då politiska medarbetare tillhandahålla mer eller mindre standardiserade resonemang som svar på välställda och sorterbara frågor, och överlåter åt de folkvalda själva att i första hand besvara de svårare och mindre välställda medborgarfrågorna.

Kompletterande former för IT-stödd kontakt mellan medborgare och politiker finns förvisso. Nätforum (fora) och chatsidor, elektroniska simuleringar av närsamhället med dialogmöjlighet, nätpublikationer som ges medborgarprägel, nyhetsblad på nätet, lokala videokonferenser osv. ePaneller är sannerligen inte de enda formerna. De befinner sig i en mängd IT stödda organisatoriska former som har det gemensamt att de vill främja utvecklingen åt kortare avstånd mellan medborgare och folkvalda politiker.

John Götze har i en rapport för Statskontoret år 2000 valt rubriken "Att konsultera medborgarna". Just begreppet att "konsultera medborgarna" används numera även på andra håll, t ex på UK Online's webbsida.

Även OECD har i en rapport år 2001 använt rubriken "Citizens as partners". Man säger där att:

"Consultation is seen as a two-way relationship in which citizens provide feedback to government".

Fokus ligger i dessa sammanhang i ökande grad på medborgarinflytandet. Innehållet i dessa rapporter, och i många andra som rör aktuell utveckling av eDemokrati, pekar i en riktning som innebär ökat medborgarinflytande.

Ansvariga politiker på många nivåer har visat tydligt intresse för förbättrade möjligheter för medborgare att få insyn i beslutsfattandets organisatoriska mekanismer, och få förbättrade möjligheter att ge synpunkter. Intresset har emellertid stundom visat sig bli mer begränsat när det gäller tänkbara reformer för att ge medborgarna bättre möjligheter att delta i själva besluten, nivå tre ovan. Vissa politiker önskar hålla beslutsfattandet för sig själv, under hänvisning till att det är för detta som de är valda. Det har i det sammanhanget sagts att "information – ja, men inte längre". Man välkomnar nivå ett och två ovan, men stannar där. Det finns förvisso också undantag från denna bedömning.

Grad av medborgerligt beslutsdeltagande

Med hjälp av ePaneler och liknande organisatoriska former finns möjlighet att kvalificera det medborgerliga deltagandet. Det kan bli möjligt att diskutera olika "grader av medborgerligt beslutsdeltagande", på sätt som inte varit praktiskt möjligt tidigare. Här kommer man i allt tydligare kontakt med begreppet interaktivitet.

Den ökade uppmärksamheten på interaktivitet i beslutsfattandet är en företeelse som under ett antal år haft sin tillämpning inom utvecklingen av system för publik informationsspridning. Inom eDemokrati, sett i vid mening, har i ökande grad publika tjänster på senare tid bringats att omfatta interaktiva moment. För många publika tjänster kompletteras numera de rent informativa momenten med möjligheter till dialog med "beställaren". Man beställer inte en konventionell blankett, utan möjlighet att direkt fylla i, och till berörd myndighet översända beställningen, inklusive den ifyllda aktuella "blanketten".

Fokus i sådana tjänster har därmed flyttats från det rent informativa till det mer deltagande, där själva interaktionen är ett viktigt moment. Denna utveckling kan över tiden ses som ett steg på en skala. Man rör sig i riktning åt en allt högre grad av interaktivitet, en tydligare dialog. Under slutet av 1980-talet publicerades detta i Danmark som "ROSA-skalan". Man hade här definierat en uppdelning av publika tjänsters innehåll, just med hänvisning till deras grad av interaktivitet och medborgarkontakt. Denna skala kom att inspirera många planerare av publika tjänster.

Detta medborgarnära tänkande kan vidgas till medborgerligt deltagande i samhällsliga beslut.

Erfarenheter från många länder i dessa avseenden samlas bl a inom OECD. I den ovan nämnda OECD rapporten "Citizens as partners" (2001) skrivs angående medborgardeltagande:

"Active participation is regarded as a relation based on partnership with government, in which citizens actively engage in defining the process and content of policy making. It acknowledges equal standing for citizens in setting the agenda, proposing policy options and shaping the policy dialogue – although the responsibility for the final decision or policy formulation rests with government. Active participation recognizes the capacity of citizens to discuss and generate policy options independantly. It requires government to share in agenda-setting and to ensure that policy proposals generated jointly will be taken into account in reaching a final decision".

Hur spritt har detta tänkande hunnit bli? OECD fortsätter med att notera att tillgängligheten för praktiska erfarenheter av "online discussion groups and interactive games etc" inom det publika beslutsfattandet ännu är begränsad. Det kan dock tilläggas att det i ett flertal länder finns projekt med resonemang om och planering rörande dessa möjligheter.

Hittillsvarande resonemang om planering av ökat medborgerligt deltagande i beslutsprocesserna befinner sig väsentligen inom det representativa politiska systemet. Mycket begränsad uppmärksamhet rör hittills det helt direkta medborgarinflytandet. Dagens utveckling fokuserar således på att flytta sig ett begränsat stycke på den skala i vars enda ände befinner sig det representativa, och i den andra det direkta medborgarinflytandet. Denna förflyttning syftar på ett mer engagerat medborgardeltagande i anknytning till beslutsförberedelser, medan själva beslutsfattandet "rests with government".

I ljuset av de ovanstående resonemangen är det möjligt att för mer aktivt medborgardeltagande inom det representativa beslutssystemets ram notera följande aktiviteter med medborgarnärvaro:

- Påläsning, individuellt eller i grupp
- Definition av beslutsprocessen och dess innehåll
- Medborgarinflytande rörande att "sätta dagordningen"
- Allmän tillgänglighet för resurser som understödjer diskussion
- Deltagande i formulering av alternativa beslutsförslag
- Definition av dialog om föreslagna beslut
- Hänsynstagande vid beslutsfattandet

Det erfordras att ta ställning till dessa vid planering av praktiska försök med ePaneler inom det representativa systemets ram.

Medborgarbeslut

Inom statsvetenskapen har sedan länge analyserats modeller där medborgarnas deltagande inte stannar vid deltagande i beslutsförberedelser inom det representativa systemets ram. Sådant mer direkt medborgarinflytande har dock ännu prövats praktiskt i mycket liten utsträckning.

Bland problem att lösa i det sammanhanget framträder särskilt tydligt ansvarsfrågan. Om man överlåter direkta beslut i en fråga till en grupp medborgare, måste man ta ställning till hur utövande av ansvaret för beslutet ska organiseras. En medborgargrupp, t ex en ePanel, kan inte avkrävas ansvar på samma sätt som en representativt vald grupp politiker. En politiker kan avföras från listan om möjlighet till omval, eller avsättas, om hon eller han visar sig missbruka sitt mandat eller rent av inte uppfylla givna vallöften. Detta fungerar inte på samma sätt för en ePanel som är verksam för en begränsad tid.

Det är dock möjligt att, om man så önskar, definiera direkt beslutsmöjlighet för t ex en ePanel inom ett visst resursområde. Man kan tänka sig att den representativt valda politiska församlingen överlåter beslutsmöjlighet till t ex en ePanel i en viss fråga, och samtidigt tar politiskt ansvar för vilket utfall beslutet än skulle få. Beslutet ligger då hos ePanelen, medan ansvaret ligger kvar hos de överordnade politiskt valda.

Det är sannolikt att detta begränsar sig till att fungera väl särskilt i frågor där resursbehov och konsekvenser av beslutet är särdeles väldefinierade. Man kan tänka sig synnerligen lokala frågor, vilkas konsekvenser uppenbarligen är kända och vilkas konsekvenser är mycket begränsade. Exempel skulle kunna vara utsmyckningen av en publik park, arbetsorganisation inom ett enskilt dagis, eller placeringen av en enstaka busshållplats.

Det finns analytiker som hävdar att ”den politiska vinsten” i ökat medborgarförtroende skulle kunna bli stor, även för ett i omfattning mycket begränsat prov med direkta medborgarbeslut. Medborgare skulle kunna känna att politikerna verkligen vågar dela med sig av beslutsmakten. Resurskraven skulle kunna vara små, och de politiska vinsterna stora.

Direkta medborgarbeslut av denna typ rymmer förvisso risker. Det är inte självklart att alla konsekvenser av beslutet kunnat förutses i förväg. Ansvariga politiker kan i efterhand komma att ställas till ansvar för saker och ting som de ej haft möjlighet överblicka. Politiskt intresse för denna modell av medborgarinflytande har över tiden hittills varit mycket begränsat.

Det har hävdats att det med tillgång till Internet och annan IT-teknik är lättare att organisera försök med sådana direkta medborgarbeslut än det varit tidigare. Beslutet är naturligtvis, som i alla de organisatoriska frågor som här berörs, politiskt.

Aktiva kommuner och kommundelar

Hur långt har vi hunnit? Finns tydliga erfarenheter av olika typer av ökat medborgarinflytande på kommunal nivå? I hur stor utsträckning har ePaneller provats?

Antalet kommuner som utnyttjar Internet för öppen och dialogbetingad debatt mellan medborgare och politiker är ökande, men fortfarande lågt. Uppskattningar pekar på 10 – 15 procent (Ranerup 2001, SKTF 2001). Erfarenheter är att antalet spontant deltagande medborgare ofta är besvärande begränsat, om inte politikerna verkligen bjuder till.

I situationer där politiker verkligen engagerar sig, lyssnar och bemöter, synes den "demokratiska verkningsgraden" dock kunna vara hög. Medborgarna tycks uppskatta att ha stor frihet att ställa frågor, att formulera sig för att någon verkligen ska lyssna, och att ha viss möjlighet att påverka den politiska agendan eller på lämpligt sätt delta i beslutet.

Kalix

Några svenska kommuner har engagerat sig mer än andra. Kalix är en sådan. Man har där genomfört två "rådslag", det första under 2000 och det andra under 2001. Dessa rådslag hade inte formen av ePaneller men utgjorde former av medborgarsamråd via Internet, som inte behöver anses befinna sig långt från paneltänkandet. Rådslagen i Kalix var riktade i så motto att de tog upp specifika frågor.

Det första, Kalix I, berörde lokal stadsplanering. Medborgardeltagandet blev lågt. Visserligen deltog drygt 1000 personer, vilket var högt över diskussionsnärvaron i "vanliga" politiska fora för liknande frågor, men de deltagande utgjorde ändå en låg procentuell del av den berörda befolkningen.

Det andra rådslaget, Kalix II, tog upp kommunalskatten. Det var en fråga som visade sig engagera medborgarna. Drygt hälften av kommuninnevånarna deltog. De framförde dessutom en balanserad uppfattning om skatten, inga dramatiska sänkningar förordades – något som förutspåts av vissa belackare.

Erfarenheter från Kalix hittills är dels att val av lämplig frågeställning för medborgarsamrådet är fundamentalt, och dels att medborgarna – när de verkligen får möjlighet visa det – kan agera samlat och genomtänkt och en bra bit ifrån det opportunistiska ögonblickstreckandet.

Liknande rådslag som i Kalix genomförs vid årsskiftet 2003 i Nyköping, även där för att belysa kommunalskattenivån.

Bollnäs

Vissa kommuner har direkt formulerat sig rörande ePaneler. Den panel som kommer att vara verksam i Bollnäs, ska omfatta 50 personer. Deltagarna ska vara slumpvis utvalda ur den grupp medborgare som är röstberättigade i kommunalvalet. Ledamöter i fullmäktige får inte ingå. Verksamheten kommer i gång i början av 2002. Projektet har hämtat inspiration från de amerikanska s k Citizen Jurys (bl a Ned Crosby).

Dialogen mellan panelmedlemmarna ska vara stängd under den tid panelen är verksam. Man har i Bollnäs stannat för att omröstningar i panelen ska vara anonyma. Om man är anonym, så kan det antas att man vågar ta ställning i även kanske kontroversiella frågor.

Man menar också att det är viktigt att göra det attraktivt för innevånarna att delta. Val av frågeställningar som panelen ska behandla anses här vara fundamentalt.

Panelen är rådgivande till kommunledningen. Kommunfullmäktige tar således både beslut och ansvar.

Det finns också en panel, som vid behov tillfrågas, som är sammansatt av deltagarna i den arbetsgrupp som har ansvar för att utveckla panelorganisationen.

Älvsjö

Den panel som prövas i Älvsjö stadsdel i Stockholm är stor, omfattar 250 personer. Verksamheten kring dessa inleddes redan i maj 2000. Panelen är utvald delvis på frivilligbas, man anser att full medborgarrepresentativitet inte är väsentlig i detta fall.

Panelen tillfrågas ungefär var annan månad. Man anser allmänt att det förslagställande som äger rum i panelen, är väsentligt.

Vissa tekniska problem har uppstått vid användning av nätet för panelen. De har dock inte varit av fundamental natur.

Panelen är rådgivande, men då allt från förberedelse, genomförande och uppföljning redovisas offentligt, är dess betydelse stor, de facto i närheten av själva beslutsfattandet. Deltagarna anser att det är viktigt att kunna se resultat av de yttringar de ger. Man kan alltså konstatera att offentliggörande här har stor betydelse.

Man har använt lockbeten för att få paneldeltagarna engagerade – vid något tillfälle har man delat ut Trisslotter! Detta förfarande är principiellt intressant. Att använda någon sorts direkta lockbeten för att främja människors närvaro i diskussion och engagemang är något som vissa analytiker betonat som en möjlighet. Ett problem är därvid att lockbeten av

denna typ inte kan tillåtas vara så attraktiva att deras användning medför risk för korruption. De ska locka, men inte locka för mycket!

I Älvsjö har man funnit att det är viktigt med personligen drivande krafter bakom panelorganisationen för att panelen ska fungera. Eldsjälar har här en roll att spela.

Kista

Inom Kistaområdet finns en demokratisk medvetenhet och en utvecklingskraft som är ovanligt synbar. Man bedriver en rad projekt som har koppling till ny form av medborgarkontakt.

Bland dem finns flera projekt som har direkt panelanknytning. I området bor många nyligen till landet invandrade, medan dessutom ett stort antal IT företag förlagt sin verksamhet dit. Där är olika typer av medborgaraktiviteter dag- som nattetid. Projekten ePanel (finansierat av Vinnova) samt Cybervote (finansierat av bl a EU-kommissionen) och AVANTI (finansierat av bla a EU-kommissionen) avser att analysera hur de olika befolkningsgrupperna i området tar till sig nya redskap för att delta politiskt.

Planerade paneler avses beröra månghundredratus medborgare. Ny teknik avses komma till användning, både vad gäller access och vad gäller intelligenta redskap. Aktuella panelfrågor rör bl a den lokala stadsdelsplaneringen.

Norrmalm

Inom Norrmalms stadsdel i Stockholms kommun har man vid ett par tillfällen år 2000-2001 prövat Internetstödda rådslag i lokala kommunala frågor. Det har rört frågor om parkeringshus resp. verksamheten i en publik park, och senast, lokal trafikplanering. Det har varit frågor om medborgarsamråd, och inte explicit utsedda ePaneler.

Det publika deltagandet har varit intresserat, men inte kvantitativt omfattande. Till deltagandet i den andra omröstningen kan läggas intryck från utfallet av den första, då kommundelsledningen valde att ta beslut som inte låg i linje med den deklarerade medborgaruppfattningen.

En erfarenhet från samråden är att man med dessa medborgarsamråd lyckats få in särdeles många nya och kreativa förslag till åtgärder.

Man avser gå vidare med liknande aktiviteter i Norrmalm.

Ungt val 2002

I regi av Aftonbladet ordnas den 15 – 19 april 2002 ett "ungdomsval" via Internet, som avses beröra 300 000 ungdomar, varav 100 000 förstagångsväljare. Inspirationen kommer från USA, där en motsvarande ungdoms-

aktivitet ägde rum hösten 2000. Systemet stod öppet i tio dagar för elever i klasserna 6-9 i femtio delstater. Över en miljon ungdomar deltog.

Man kan diskutera om detta är att betrakta som ett "val" eller som ett "rådslag" som en förberedelse inför det allmänna val som äger rum i Sverige i september 2002. Man skulle kunna betrakta den aktuella deltagargruppen som den hittills största ePanelen i landet – låt vara att det ännu är ovisst i vilken utsträckning den kommer att vara aktiv efter detta första projekt.

Man räknar med samhällsstöd i finansieringen. Det pekas på ett medelsbehov av 10 – 15 Mkr. Det tekniska systemet kommer att tillhandahållas av det amerikanska företaget Safevote, samma företag som fick tillfälle tillhandahålla teknik vid det Internetstödda valet vid Umeå Studentkår i maj 2001.

Genom att ge så stor dimension åt detta projekt, räknar arrangörerna med att politikerna inför det allmänna valet i september tydligt kommer att få möjlighet ta ställning till för ungdomar viktiga politiska frågor.

Det internationella läget

I det internationella perspektivet rapporteras i nuläget, vid det nya seklets inledning, från många håll planering av verksamheter kring ökat medborgarinflytande. Ännu är de flesta av dessa verksamheten väsentligen av informativ natur, och det organiseras förbättrade system för information till medborgarna.

Sådan information utsträcks numera ofta till interaktiva tjänster med vilkas hjälp medborgarna kan tillgodogöra sig samhällelig service av många slag på sätt som är väsentligt effektivare än tidigare. Ett närstående exempel är den viktiga svenska utvecklingen i riktning åt "24 timmars myndigheten".

Dialogsystem där medborgarna verkligen kan delta i att sätta agendan och att förbereda beslut, är ännu i många länder sparsamt förekommande. Många försök görs. Man kan dock notera att OECD i "Citizens as partners" (2001) skriver:

"Only a few OECD countries have begun to explore such approaches, and experience to date is limited to a few pilot cases".

Praktiska experiment med olika former av ePaneler har emellertid ägt rum på flera håll. Några exempel. Tidiga försök med medborgargrupper där man genomförde "televoting" gjordes under 1980-talet i arrangemang av Ted Becker och Christa Slaton vid University of Hawaii. Paneldiskussioner rörande Delstaten Alabamas författning ägde rum 1996. Ned Crosby hänvisar till en mängd försök med Citizen Jurys som han bedrivit under 1990-talet, och James Fishkin ägnar i nuläget tid åt konsultarbete kring "Deliberative Polls" – bruk av stora paneler av olika slag. Minnesota

Citizen's Forum provas king sekelskiftet. Benjamin Barber har vid ett flertal tillfällen hänvisat till olika utvecklingsprojekt kring ökat medborgarinflytande och har också han inlett konsultarbete, bl a inom Sverige.

I England har man sedan slutet av 1990-talet skapat en People's Panel. Denna organiseras av Cabinet Office, alltså från central politisk nivå. Panelen utgörs av en (hittills) permanent grupp av 5 000 representativt utvalda medborgare. Denna grupp konsulteras med jämna mellanrum, hittills ofta i regi av en fristående opinionsundersökningsorganisation, MORI. Denna panel anses dock i formell mening inte explicit representera "folket". Vid den första användningen av People's Panel förbrukades allmänna medel av storleksordningen 300 000 pund, varav det uppskattades att 80 000 pund var av startkostnadskaraktär.

Man har också i England sedan 1996 arbetat med "medborgarråd". Dessa har bestått av 12 – 16 personer, och har arbetat med enstaka frågeställningar, ofta vid större sammankomster som kunnat pågå fyra dagar, under ledning av lämplig "medlare", och med hörande av "vittnen" m m som arbetsmetod. Över 25 sådana rådssammankomster har ägt rum sedan starten.

Den engelska regeringen har hösten 2001 bildat "the e-envoy unit at the Cabinet Office", en organisation på högsta nivå, med ministrar som ledamöter (liknande den första IT-kommissionen i Sverige 1994). Det har deklarerats från denna organisation att man starkt avser satsa på eDemokratiska reformer, inkl vidare försök med elektroniska omröstningar och ePaneler.

Det finns medborgarråd i Nederländerna, som bedriver verksamhet som har explicit lagstöd. Denna typ av organisation diskuteras där i en kritisk anda, och det hävdas att den, för att bli effektiv, behöver disponera en egen budget och ha egen administration. Delar av verksamheten äger rum på Internet. Man har utarbetat en "Guide to electronic civic consultation", med ett antal praktiska förhållningar presenterade.

En engelsk publikation, rörande medborgarkonsultation med forskarursprung, har en liknande inriktning. "Consulting the public", Guidelines and good practice, har givits ut av J Seargeant och Jane Steele vid Policy Studies Institute, 1998.

I Danmark arrangerar Danska Teknologirådet konsensuskonferenser med medborgarpaneler och experter. 1998 organiserade man en "telehöring" som berörde IT-politiska frågor. 30 personer deltog, varav 15 via Internet.

Schweiz har en lång tradition av medborgarnära beslutsfattande. Detta expanderas i nuläget i flera dimensioner, bl a med hjälp av ePaneler.

Det finns uppenbarligen, att döma av dessa exempel och annat som ovan nämnts, många med stort kunnande som intresserar sig för och vill främja,

en "panelutveckling", och det finns praktiska försök att hänvisa till. De berör väsentligen inflytandenivå ett och två i tredelningen ovan, även om gränserna som sagt inte är skarpa. Någon entydig "ePanel modell" kan i det internationella perspektivet emellertid knappast sägas finnas. De försök som görs med ePaneller provar olika modeller.

Perspektiv på ePaneller

Vilka frågor lämpar sig för behandling av ePaneller?

Som ovan noterats, kan inte ePaneller sägas kräva särskilda typer av frågor. Avvägningarna rörande hur sådana paneler bör kunna användas, är inte systemtekniska. Val av frågor att behandla i en panel bör ske med hänsyn till paneldeltagarnas kompetens och erfarenhet i samhällsfrågor, snarare än deras tekniska kunskaper.

Användning av ePaneller utgår i dagens läge från att det kan tillgängliggöras system för mer eller mindre sluten kommunikation via lämpliga nät, och att demokratisk kommunikation ges möjlighet använda sådana nät. Detta är fråga om politiska, ekonomiska och tekniska beslut.

Hur nya är sådana planer och system? Vilka praktiska erfarenheter finns? Demokratiska kontakter via Internet framställs stundom som ett nyligen definierat intresseområde.

Kring sekelskiftet har det politiska intresset ökat markant för användning av Internet i den politiska beslutsprocessen. Från regering och riksdag, liksom på kommunal nivå, har uttryckts positivt intresse för praktiska försök.

Men systemtekniskt, finns förutsättningar för sådana prov i ett rimligt resursläge? Det finns plats för en kort tillbakablick.

Sedan början av 1990-talet har analys kompletterats av olika forsknings- och utvecklingsprojekt ägt rum inom området Computer Supported Cooperative Work (CSCW). Detta område kan sägas ha blivit ett etablerat forsknings- och utvecklingsområde under 1990-talet.

Till den diskussion som stundom synes utgå från att dagens demokratiska kontaktformer utgör systemtekniskt nya strukturer, kan således läggas hänvisningar till forskning och praktisk tillämpning under åtminstone en tioårsperiod. Om man är intresserad av detta tänkandes ursprung, kan man med fördel ta del av det banbrytande verket *The Network Nation*, skrivet av pionjärerna Starr Roxanne Hiltz och Murray Turoff, båda numera Distinguished Professors vid New Jersey Institute of Technology. Denna bok publicerades ursprungligen 1978, men har uppdaterats. Här presenteras många av de systemstrukturer som dagens praktiska Internetprojekt bygger på. Bland dem finner man t ex Delphi-teknik, som i olika gruppkommunikationssammanhang utprovats av Hiltz och Turoff.

De båda besökte dessutom Sverige ett antal gånger, och gav seminarier. De medverkade därvid till att bygga upp kunskande om CSCW området, ett kunskande som sedan flera år kunnat och kan omsättas i praktisk gärning.

Från svensk horisont kan man i perspektiv påminna sig projekt "Terese", ett socialt orienterat projekt som redan 1976-77 gjorde bruk av öppen e-post och nätburen gruppkommunikation (T Ohlin och B Thorngren). Därefter har en stark utveckling av gruppkommunikationsområdet ägt rum i Sverige, med särskilt uppmärksammande bidrag från Jacob Palme och Torgny Tholerus, bl a med KOM-systemet. Den svenska aktiviteten inom detta område fick bl a kraft från en samlad forskningssatsning från NUTEK fr o m 1993, under rubriken "Samarbete och teknik". Satsningen fortsattes sedan i det sk MTO-programmet (Människa – Teknik – Organisation) med många projekt.

Det finns anledning att notera detta historiska perspektiv i dagens situation. De system som provas i nuläget har en bakgrund och ett erfarenhetskapital som är stabilt. Praktiska experiment idag bygger inte i första hand på tillfällighetens inspiration, utan utgör frukten av mer än ett decenniums utveckling.

Man kan utan tvekan säga att praktiska försök med ePaneler i början av det nya seklet kan genomföras i en anda av stabil erfarenhet – de bygger inte på tillfälligheternas vindar.

Funktionella synpunkter

Vilka typer av kommunikationssystem kan vara relevanta för praktiska försök med ePaneler idag? Inledningsvis finns anledning överväga frågorna kring nyutveckling kontra bruk av på marknaden redan existerande system.

För bruk av system med många användare, säg hundratals och uppåt, talar erfarenhet för att användning av redan tillgängliga system ofta har fördelar. Kommunikationstekniska komplikationer av hög komplexitet kan uppstå i system med många användare, komplikationer som att döma av tillgänglig erfarenhet ofta inte kan lösas upp inom rimlig tid. Nyutvecklade system kännetecknas visserligen ofta av teknisk effektivitet, men denna kan inte alltid slå igenom när hänsyn tagits till oförutsedda externa miljöhändelser.

Denna erfarenhet talar således för att i utvecklande ePanel-projekt i stor utsträckning använda på marknaden redan existerande system för nätburen gruppkontakt. Uppenbarligen är det i dessa sammanhang alltid fråga om anpassning till det enskilda tillämpningsfallets yttre villkor.

Det skulle föra för långt att i denna rapport närmare studera de olika på marknaden tillgängliga system för gruppkommunikation som finns i nuläget (First Class, Lotus Notes, KOM 2000 och många andra, inklusive generaliserbara e-postsystem). Analysen av dessa typer av system emellan får anstå.

Denna rapport tar inte upp tekniska avvägningar och resursuppskattningar. En övergripande erfarenhet rörande säkerhet kan i dessa sammanhang dock betonas. Mycket finns att säga i det perspektivet, men här är inte platsen för en sådan analys. Ett påpekande kan dock göras. Så som framhallits i Statskontorets utvärdering av Umeå-valet (Internetval, 2001) är erforderlig säkerhet i opinionsmätningar ej sällan relaterad till systemomfattning. Det avråds i den nyss nämnda rapporten bestämt från användning av system med Internetanslutna fristående klienter (t ex PC) vid allmänna val, under hänvisning till risken för otillbörliga tekniskt betingade intrång på nätet. Däremot förordas prov med användning av mer lokala omröstningar och gruppssamråd m m, och det presenteras förslag till lagändringar som ska göra kommunala folkomröstningar möjliga. Det noteras att säkerhetskraven i de sammanhangen är mer hanterbara.

Sammanfattat kan (med den nämnda rapporten från Statskontoret) sägas att kvantitativt omfattande val och gruppssamråd ofta kräver hög säkerhet, medan lokala och begränsade samråd ofta kan nöja sig med mer måttliga säkerhetskänslor. Skälet till detta är inte systemtekniskt, utan har samband med att det är särskilt viktigt att motverka missbruk av de stora situationerna, de som har särskilt omfattande konsekvenser.

ePaneler och uthållighet

Vi har kunnat konstatera att ePaneler utgör en – låt vara ännu till sin utformning oprecis – form för utveckling, formulering och analys av medborgarvilja. Genom att de kan medverka i att utveckla samråd och uttryck för sådan vilja, medverkar de till att främja en uthållig tillväxt i samhället.

Uthållighet förutsätter att människor kan samverka om en gemensamt önskvärd utveckling. Konflikter och problemskapande motverkar detta, och kan främja en utveckling åt ett samhälle i obalans. Därför är redskap för att uttrycka gemensamheter önskvärda för en stabil samhällsutveckling. Demokratin är stabiliserande.

Genom att medverka till att undvika konflikter, och genom att de kan främja utvecklingen åt ett uthålligt samhälle, är demokratiska redskap som t ex ePaneler till fromma. De främjar ett uthålligt samhälle. De kostnader som kan noteras för utveckling och drift av sådana redskap kan betraktas som nödvändiga investeringar i framtida stabilitet.

Förslag

Som ovan kunnat konstateras finns ingen allmänt accepterad form av ePaneler, som omedelbart till sin organisation och omfattning, är självklart lämpad för praktiska prov i Stockholm. Olika möjligheter finns.

Man kan heller inte omedelbart konstatera vilken typ av IT-teknik som är uppenbart relevant i detta sammanhang. Mer eller mindre intelligenta Internetbaserade system kan vara relevanta. Olika möjligheter finns.

Det är emellertid uppenbart att medborgarnas intresse för deltagande i olika politiska processer behöver stimuleras.

Därför finns anledning att genomföra prov med ePaneler i Stockholm. Eftersom beteckningen "e" enligt resonemang ovan blir allt mindre kännetecknande för "panelprojekt" väljs här i stället begreppet "medborgarpanel".

Det föreslås att ett kraftfullt projekt rörande medborgarpaneler genomförs i Stockholm.

Med ett sådant projekt är det tveklöst att Stockholm skulle placera sig i den internationella frontlinjen vad gäller praktiskt förverkligad eDemokrati. Tillgänglig litteratur stöder detta påstående.

Kännetecknande för projektet bör vara:

1 Demokratisk prägel

Projektet ska vara medborgarinriktat. Det ska syfta åt att förbättra relationerna mellan väljare och valda politiker.

2 Meningsfullhet

Projektet ska beröra politiska frågor av sådan vikt att medborgarna känner ett naturligt intresse. Risken för intervention och angrepp utifrån ska minimeras.

3 Integration

Projektet ska vara väl integrerat i Stadens plan för en mer aktiv eDemokrati, och fästa Stockholm på den internationella eDemokratiska kartan.

4 Aktualitet

Projektet ska bygga på senast tillgängliga kunskap om system för eDemokrati, och därvid göra bruk av aktivt IT kunnande.

5 Internationell kontakt

Projektet ska ha en expansiv internationell kontaktyta, och därvid bl a anknyta till relevanta existerande EU-projekt med demokratiprägel.

6 Rationaliseringspotential

Projektet ska vara inriktat på att rationalisera de demokratiska processerna i Stockholm. Det ska begränsa dagens kostnader för praktiskt medborgarinflytande genom att satsa på att stödja uthållig demokrati.

7 Motivskapande innehåll

Projektet ska inriktas på att skapa motiv för ett aktivt medborgar-engagemang.

8 Beslutsnära form

Projektet ska vara politiskt rådgivande, men ska rymma moment av medborgardeltagande nära beslutsfattandet

9 Expertkunskap

Projektet ska utnyttja internationellt sett synnerligen kvalificerad expertis.

Resursläge

För att möjliggöra en detaljerad planering av ett kraftfullt projekt som omfattar användning av medborgarpaneler, erfordras synnerligen kvalificerad analyskapacitet. För detta ändamål har kontakter tagits med ledande konsultkapacitet såväl inom som utom vårt lands gränser, utan att något nämnts om projektets närmare innehåll. Denna konsultkapacitet har bl a akademisk erfarenhet på internationellt sett högsta nivå.

Det nätverk som med denna konsultkapacitet står till projektets förfogande ger tillgång till kontakter av vidsträckt natur.

Det är inte möjligt att i förväg bestämma omfattningen av det erforderliga analysarbetet för att skarpt definiera ett kraftfullt medborgarpanelprojekt i Stockholm. Hittillsvarande praktiska projekt med eDemokratisk prägel har i det internationella perspektivet varit av storleksordningen hundratals till tusentals medborgare. Som nämnts ovan, planeras redan större projekt för 2002.

Ett "Stockholms medborgarpanelprojekt" kan ges dimensioner som garanterar politisk betydelse. Det innebär att omfattningen kan vara sådan att projektet kan komma att beröra många tusentals innevånare i staden.

I bilaga presenteras en "General Guide to Electronic Town Meetings", ur kapitel 5 i "The future of teledemocracy" av Ted Becker och Christa Slaton vilket kan indikera inriktningen på frågeställningar inom erforderlig analysinsats i nuläget.

Med tillgänglig bakgrund är det möjligt att i och med detta projekt placera Stockholm på den internationella kartan rörande system för nytt IT understött medborgarinflytande.

Några referenser

- Becker, T & Slaton, C "The future of teledemocracy", Praeger, 2000
- Grönlund, Å "IT, demokrati och medborgarnas deltagande"
Teldok/Vinnova 2001
- Götze, John "Att konsultera medborgarna", Statskontoret, 2000
- Ohlin, Tomas "Samhällsdialogen. Kontakter mellan medborgare
och samhälle. Nya former av demokratiskt
deltagande, KFB-Rapport 1998:6
- Olsson, Anders R "Elektronisk demokrati". SOU 1999:12
- Statskontoret "Internetval", 2001:26

General Guide to Electronic Town Meetings

ur **“The future of teledemocracy”**, av prof Ted Becker och prof Christa Slaton. Praeger 2001, kapitel 5.

(1) Scenario Selection

What will be the subjects of Electronic Town Meetings (ETM) or which issues will be appropriate for the scripting of ETMs? There are a multitude of potential scenarios for local ETMs. Subjects of various ETMs that have been conducted by the participants included planning for sustainable “smart” growth, health care reform, budgeting, and transportation. Various avenues for selecting ETM scenarios or subjects for discussion include:

- (a) Conduct a scientific deliberative public opinion poll to determine public sentiment and find out what the citizens want to discuss.
- (b) Select a dominant single issue, one that has been discussed for a long time and remains unresolved
- (c) Engage the citizens in planning for the future or in establishing exercises that establish public priorities.
- (d) Use ETMs as an educational tool to increase knowledge on selected issues and then ask for a prioritization.

(2) Stakeholders

Who may be the major stakeholders in ETMs?

- (a) Government (local planners, representatives, mayors, administrative agencies etc);
- (b) Citizens impacted by the issue
- (c) Resource owners (large landholders, manufacturers etc);
- (d) The media providers (newspaper, radio, television, cable companies);
- (e) Private organizations (businesses, service clubs etc);
- (f) Nonpartisan public interest groups (e g League of Women Voters);
- (g) Schools and universities;
- (h) Technology providers (computer companies, telephone companies);
- (i) Under-represented groups (poor, minorities).

(3) Components

What are the elements of the ETMs that are necessary to make them work as intended?

- (a) Publicity, education, and entertainment to maximize public participation and interest;
- (b) Public agenda setting;

- (c) Clear issue framing;
- (d) Multiple channels for participant input;
- (e) Linking face-to-face meetings with electronic meetings;
- (f) Professional facilitation;
- (g) Random polling (conventional and deliberative);
- (h) Readily accessible information;
- (i) Trained volunteers
- (j) Feedback process
- (k) Evaluation of process and content;
- (l) Coordination of components a-k.

(4) Dimensions

What dimensions of ETMs vary from case to case?

- (a) Cost;
- (b) Time frame;
- (c) Sophistication of production (depends somewhat on issue complexity);
- (d) Cultural differences;
- (e) Language;
- (f) Available technology;
- (g) Expertise;
- (h) Political support.

(5) Technologies

What are the available and desirable technologies to incorporate in ETMs?

- (a) Television (commercial broadcast, public, CATV, public access);
- (b) Radio (network, local);
- (c) Newspapers and magazines;
- (d) Newspaper issue balloting;
- (e) Talk and call-in TV and radio shows;
- (f) Multisite hook-ups;
- (g) Graphics (computer and otherwise);
- (h) New signaling systems for high-capacity call counting;
- (i) Interactive electronic technologies (concensors, keypads, PCs);
- (j) Two-way television teleconference and teleconferencing satellite;
- (k) Computer bulletin board, Voice-mail;
- (l) Structured telephone and/or computer conferencing for issue framing;
- (m) Computer programs that facilitate interaction;
- (n) Computer networking (e-mail lists, chatrooms);
- (o) Interactive and continual polling (random, 900 number, 800 number, encrypted Internet voting);
- (p) Public electronic meeting rooms;

- (q) Bubble scan – public screen;
- (r) Video programs, minidocs, informercials, and slide shows;
- (s) Community production facility and support;
- (t) Facilitation and mediation;
- (u) Fax machines;
- (v) Anonymity and private options.

(6) Technological constraints

What are the barriers or other obstacles that designers of ETMs have faced in regards to technological boundaries?

- (a) Limitations on how many people can talk on a channel at a time;
- (b) Access by people who are not comfortable with technology or do not have it;
- (c) Technological resources that have previously been incapable of meeting the demand for input (system overload).

(7) Financial constraints

What are the barriers or other obstacles that designers of ETMs have faced in regard to financial limitations?

- (a) Budget constraints often limit options;
- (b) Funding sources may want to control the agenda, information, and questions or utilize certain technologies for their own economic or political gain.

(8) Political constraints

What are the constraints or other obstacles that designers of ETMs have faced in regard to political institutions?

- (a) Power imbalances must be recognized and addressed so that the ETM does not reinforce existing power imbalances;
- (b) Resistance will come from some who currently hold power and want to retain it;
- (c) Professionals want to control too much;
- (d) Media resists change in present one-way, non-lateral political communications systems;
- (e) Politicians may ignore information gathered thro the ETMs;
- (f) People anxious about experimenting with new technologies may feel they are incompatible with traditional town meetings.

(9) Successful Elements of Design

What are the features of ETMs that have been conducted that practitioners and researchers have concluded are successful features that need to be included in future ETMs?

- (a) Random sample surveys or scientific face-to-face deliberative polls for participants to frame the issues, determine the agendas, and develop the questions;
- (b) Providing feedback loops that involve continuous input by participants;
- (c) Attractive visuals and graphics (logos, ads, PSAs);
- (d) Maximize variety in media (e.g. combining newspapers, TV, radio, telephones etc in the ETM);
- (e) Maximizing channels of communication of participants (e.g. combining TV and radio call-in shows, face-to-face meetings, delphi questionnaires, Televote polls, letters to the editor, e-mail etc);
- (f) Allowing a wide variety of times and places for input;
- (g) Inclusion of simulations, “what if” games, acting groups, computer simulations;
- (h) Role playing – presenting “step into others’ shoes” scenarios;
- (i) Including local cultural flavour;
- (j) Entertainment, political satire, music, rap;
- (k) Facilitators who are sensitive to all voices and willing to be surprised;
- (l) Moderators who can move conversation forward and piece together elements of consensus;
- (m) Anonymous input on selection options, particularly on sensitive issues;
- (n) Composite video presentations of various voices/stories at the beginning of the program;
- (o) Diversity in programming (e.g. documentaries, expert panels, debates, animation, computer graphics, cartoons, call-in shows etc);
- (p) Real-life stories (person-on-the-street interviews, home interviews etc);

(10) Unresolved design issues

What are remaining problems to be improved or resolved in ETM design or which features of ETMs have had mixed success?

- (a) How to avoid “ballot” stuffing – fail-safe voter registration and voting system – and how to assure that vocal minority does not dominate;
- (b) How to increase community involvement and diminish isolation of marginalized individuals and groups;

- (c) How to better sustain interest and participation over the long haul;
- (d) How to aggregate, distill, and distribute all the information gathered from ETMs in the best ways possible;
- (e) How to further increase people's thinking capabilities and understanding of the complexity of issues;
- (f) How to involve even larger numbers of people in a deliberative process that is composed of an exchange of ideas, not just numeric and yes/no responses;
- (g) How to improve advertising and promoting of ETMs so as to maximize diversity and broad-based input;
- (h) How to move towards consensus and how to determine what is the "best consensus possible";
- (i) What is the proper relationship between random samples and self-selected samples;
- (j) What are the best ways to ensure the independence, integrity, and credibility of the organizers and operators of the ETM;
- (k) How to avoid public attention diverted from issue discussion by "personalities" and slick public speakers;
- (l) What are the preferred methods to train and select moderators and/or facilitators;
- (m) How to deal with censorship – who decides what gets on the air;
- (n) How to deal with advocacy groups or individuals who want to use the ETM process to attain personal goals;
- (o) How to ensure the funders do not control the process – unless the public funds the process directly;
- (p) What are the best strategies to make ETMs a meaningful component of representative democracy and/or to enhance the initiative and referendum processes;
- (q) How to ensure that the results are used by those in power and not ignored or diluted to irrelevancy.